

Kritik mot en rådmän för hur hon hanterat överläggningen i ett brottmål och för att hon skickat ett utkast till dom till nämndemännen med e-post

Beslutet i korthet: En tingsrätt höll huvudförhandling i ett brottmål och bestämde att domen skulle meddelas genom att hållas tillgänglig på domstolens kansli två veckor senare. Rätten beslutade enligt anteckningarna från sammanträdet dom men skulle återsamlas efter några dagar. Ordföranden ställde in det mötet och e-postade ett domsutkast till nämndemännen.

I beslutet gör JO uttalanden om bl.a. formerna för överläggning i brottmål och om ordförandens skyldighet att då gå igenom med nämndemännen vad rätten ska ta ställning till och vilka rättsregler som gäller. Hon drar slutsatsen att det planerade mötet för rättens ledamöter var en tilltänkt fortsatt överläggning. När ordföranden ställde in mötet och i stället skickade utkastet med deras domskäl till nämndemännen gick syftet med den fortsatta överläggningen om intet. Handläggningen fick karaktären av en skriftlig överläggning, vilket inte är tillåtet. Utskicket med e-post innebar dessutom en klar risk för att sekretessen för den ännu inte meddelade domen skulle röjas. JO kritiserar ordföranden för hanteringen.

Bakgrund och anmälan

Den 21 december 2021 meddelade Solna tingsrätt dom i ett brottmål. I domen frikändes en person från ett åtal för misshandel och olaga frihetsberövande, mindre grovt brott. Domen beslutades av de tre nämndemännen medan den lagfarna domaren var skiljaktig och ville bifalla åtalet. Avgörandet uppmärksammades i medierna på grund av bl.a. domskälens utformning.

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot tingsrätten och anförde i huvudsak följande. Han var en av de nämndemän som hade dömt i målet. Sedan huvudförhandlingen hade avslutats den 7 december 2021 förklarade nämndemännen att de avsåg att frikänna den tilltalade, men det hölls inte någon överläggning i egentlig mening. En överläggning bokades i stället till den 9 december 2021. Det mötet ställdes senare in på grund av att ordföranden blev sjuk och i stället för att hålla överläggningen veckan därpå lät hon nämndemännen ta del av utkastet till domen via e-post. Han och de övriga

nämndemännen borde ha varit mer kritiska när de läste igenom domskälen, som avvek från vad majoriteten hade kommit överens om, men de är lekmän och litade på ordföranden.

Utredning

JO hämtade in dagboksblad, anteckningar från huvudförhandlingen och Solna tingsrätts dom i det aktuella målet. I anteckningarna hade det noterats att parterna underrättats om att domen skulle meddelas genom att hållas tillgänglig på tingsrättens kansli från den 21 december 2021 kl. 11.00 samt att tingsrätten efter överläggning beslutade dom samma dag som huvudförhandlingen avslutades.

Därefter begärde JO att tingsrätten skulle lämna upplysningar om och yttra sig över det som framfördes i anmälan. Tingsrätten ombads särskilt att yttra sig över följande.

1. Planerade rätten, i samband med att tingsrätten höll överläggning den dag som står angivet i anteckningarna, att fortsätta överläggningen vid ett senare tillfälle? Om ja, när återsamlades rätten för fortsatt överläggning? När var överläggningen, i den mening som avses i 30 kap. 7 § rättegångsbalken, avslutad?
2. På vilket sätt säkerställde rådmannen att domens utformning överensstämde med de skäl som nämndemännen hade framfört för sin bedömning av åtalen? Fick nämndemännen ta del av rådmannens skiljaktiga mening innan domen meddelades?
3. Stämmer det att rådmannens utkast till dom översändes till nämndemännen via e-post? Vilken typ av filöverföring användes i så fall och vilka överväganden gjordes i samband med det i förhållande till bl.a. bestämmelsen i 43 kap. 6 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)?

Tingsrätten inkom genom lagmannen BB med i huvudsak följande remissvar:

Den ansvarige domaren har yttrat sig. Avdelningschefen på den aktuella avdelningen har också yttrat sig och jag instämmer i hans bedömning.

Ordföranden i målet rådmannen CC har yttrat sig enligt följande.

Överläggning i detta mål hölls direkt i anslutning till huvudförhandlingens avslutande. Den tilltalade försattes på fri fot efter att förhandlingen avslutats eftersom det inte längre fanns risk för fortsatt brottslighet eller risk för påverkan av utredningen. Överläggningen utmynnade i att domen skulle vara frikännande med skiljaktig mening. Överläggningen var således avslutad samma dag som huvudförhandlingen, dvs. den 7 december 2021.

Jag redovisade den skiljaktiga meningen muntligt men nämndemännen gavs inte möjlighet att även gå igenom den skiljaktiga meningen i skrift, ett krav jag inte uppfattade ställdes i JO:s beslut den 24 maj 2018, dnr 2243-2018. I enlighet med det beslutet valde jag dock att kalla till ett fortsatt möte för att kunna gå igenom majoritetens domskäl. Det mötet skulle ha hållits två dagar

efter huvudförhandlingen. Dessvärre fick detta möte ställas in eftersom jag fick symptom på covid.

I valet mellan att skjuta på domen så att den skulle expedieras efter den normala tvåveckorsfristen och att kunna meddela den i rätt tid mejlade jag domskälen till de e-postadresser som finns registrerade på tingsrätten.

Jag insåg problemet med detta men såg till att varken ange målnummer, namn på de berörda personerna, utsagor eller tidpunkt för dom i meddelandet. Det var endast de skrivna domskälen inklippta i brödtexten och inte någon egen fil. Ämnesraden angav ”Ny tid”. För att ytterligare försöka minimera risken läste jag i vår e-postpolicy och fick där uppfattningen att säker e-post endast kunde skickas till .se. Till den nämndeman som hade en sådan e-postadress skickade jag således säker e-post på server. [...] Samtliga nämndemän hörde av sig och bekräftade att de ville att domskälen skulle se ut exakt så som formulerats. Att då genomföra ett möte, för att återupprepa vad jag uttryckt under överläggningen och genom de skrivna domskälen, tedde sig meningslöst och skulle riskerat leda till att domen fick skjutas relativt långt fram i tiden då det strax var jul och andra helger. Domen kom således att expedieras enligt ursprunglig plan den 21 december 2021 (14 dagar efter avslutad huvudförhandling).

Yttrande från chefsrådmannen DD

Jag har inget att tillägga till CC uppgifter om hur överläggningen gick till. Hon har beskrivit att överläggningen avslutades den 7 december 2021. De ytterligare kontakter som förekommit mellan rättsens ledamöter efter detta datum och domens meddelande får, som hon angett, inte anses ha ingått i själva överläggningen utan haft ett annat syfte, nämligen att säkerställa att hon korrekt uppfattat majoritetens uppfattning. Det går i efterhand att dra slutsatsen att det var olyckligt att det planerade mötet ställdes in, om inte annat för att undvika risken för missförstånd mellan rättsens ledamöter och för att säkerställa kravet på att juristdomaren i vissa fall går igenom skrivna domskäl med nämndemännen innan domen expedieras (JO:s beslut den 24 maj 2018, dnr 2243-2018). Här måste det dock beaktas att det planerade mötet, som det beskrivits, inte skulle vara en del av överläggningen, att nämndemännen på annat sätt fick del av de domskäl som redovisade majoritetens uppfattning, samt att det finns en stor frihet för juristdomaren att bestämma formerna för överläggningen.

Jag har inget att tillägga till CC uppgifter om hur hon säkerställde att domens utformning överensstämde med de skäl som nämndemännen hade framfört för sin bedömning av åtalet. Hon har också beskrivit på vilket sätt nämndemännen muntligt fick del av hennes skiljaktiga mening innan domen meddelades.

Jag konstaterar att den beskrivning som lämnats av hur utkastet till dom översändes till nämndemännen inte säkerställde att sekretessen för innehållet i en ännu inte meddelad dom, eller sekretessen för vad som förekommit vid överläggning inom stängda dörrar, bibehölls (43 kap. 6 första stycket 1 och 2 offentlighets- och sekretesslagen).

AA kommenterade remissvaret.

Rättsliga utgångspunkter

När huvudförhandling i ett brottmål har ägt rum ska rätten samma dag eller senast nästa helgfria dag hålla överläggning och, om det är möjligt, besluta samt avkunna dom. Om ytterligare rådrom för domens beslutande eller avfattande är oundgängligen erforderligt kan rätten vid överläggningen i stället besluta att domen ska meddelas genom att hållas tillgänglig på domstolens kansli vid en senare tidpunkt. Om inte synnerligt hinder möter ska domen meddelas inom två

veckor från det att huvudförhandlingen avslutades. När den tilltalade är häktad är denna tid begränsad till en vecka. (Se 30 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken, RB.)

Vid överläggningen ska ordföranden, dvs. den lagfarne domaren om förhandlingen skett vid en tingsrätt, framställa saken och vad lag stadgar därom (se 30 kap. 7 § första stycket RB). Det innebär att ordföranden ska gå igenom med nämndemännen vad rätten ska ta ställning till och vilka rättsregler som gäller. Hur ordföranden ska fullgöra denna uppgift är inte närmare reglerat utan får anpassas efter vad som är lämpligt i det enskilda fallet. Om det vid överläggningen eller sedan denna har avslutats visar sig att ytterligare överväganden behöver göras kan rätten fortsätta överläggningen vid ett senare tillfälle. Den yttersta gränsen för en fortsatt överläggning, och därmed för en ändrad bedömning av de frågor som rätten har att pröva, sätts i princip av reglerna om tiden för domens meddelande. (Jfr NJA II 1943 s. 214 och se t.ex. NJA 2019 s. 327.)

Det som kommer fram under överläggningen ska redovisas i en skriftlig dom. Den ska innehålla bl.a. domslutet och domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet. (Se 30 kap. 5 § första stycket 3 och 5 RB.) Det är ordföranden som på eget ansvar utformar den skriftliga domen. Det finns inget föreskrivet krav på att nämndemännen ska ta del av eller granska ordförandens formuleringar innan domen meddelas eller expedieras. Ordföranden ska dock givetvis se till att den skrivna domen är den dom som rätten beslutade vid överläggningen. (Se JuU 1985/86:4.)

Sekretess gäller hos en domstol i dess rättskipande verksamhet för uppgift om vad som har förekommit vid överläggning inom stängda dörrar angående dom samt för innehållet i en ännu inte meddelad dom (se 43 kap. 6 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen).

Bedömning

Tingsrätten höll huvudförhandling i det aktuella brottmålet och bestämde att domen skulle meddelas två veckor från förhandlingens slut. Enligt anteckningarna från förhandlingen överlade rätten och beslutade dom i anslutning till sammanträdet. Det har emellertid framkommit att rätten hade för avsikt att samlas vid åtminstone ett ytterligare inbokat tillfälle, och att det ställdes in på grund av att ordföranden, rådmannen CC, blev sjuk. Det är vidare klarlagt att hon därefter till nämndemännen e-postade ett utkast av vad hon uppfattade var deras domskäl, som de var och en fick möjlighet att gå igenom innan domen meddelades. De fick däremot inte ta del av ordförandens skiljaktiga mening.

Till skillnad från vad anmälaren har uppgett var det planerade mötet enligt CC inte en del av överläggningen utan syftade endast till att ge de tre nämndemännen möjlighet att gå igenom utkastet till den skriftliga domen. Hon har i det sammanhanget hänvisat till JO:s beslut den 24 maj 2018, dnr 2243-2018

(se JO 2018/19 s. 62). Där uttalade JO bl.a. att en juristdomare som anser att nämndemännen är på väg att besluta en oriktig dom eller formulera oriktiga domskäl måste göra sitt bästa för att undvika ett sådant utfall. Enligt JO kunde denna uppgift många gånger underlättas av att juristdomaren skriver ett utkast till dom med de domskäl som nämndemännen överväger och går igenom detta utkast med dem.

Som redovisats tidigare är det ordförandens ansvar att under överläggningen förklara för nämndemännen vilka frågor rätten har att pröva och innehållet i gällande rätt. Jag instämmer i att denna skyldighet är mer långtgående i ett sådant fall som det var fråga om i det tidigare JO-beslutet. Som jag uppfattar remissvaret menar Solna tingsrätt att det var en motsvarande situation i det nu aktuella målet. Det ska dock understrykas att det är ordföranden själv som avgör hur han eller hon lämpligen fullgör sin uppgift. Någon i rättegångsbalken föreskriven skyldighet för ordföranden att visa upp det skriftliga utkastet till dom för nämndemännen finns alltså inte.

Jag kan för egen del endast se ytterst få situationer där ordföranden kan ha anledning att låta nämndemännen läsa eller annars ta del av ett skriftligt domsutkast innan domen meddelas och blir offentlig. En sådan situation kan vara om ett mål är av större omfattning samt innefattar komplexa frågeställningar och det krävs mer än ett överläggningstillfälle. Domsutkastet kan då utgöra ett stöd vid den fortsatta överläggningen. En annan situation, som i praktiken är mycket ovanlig, är när ordföranden anser att nämndemän är på väg att besluta en dom som är oförenlig med gällande rätt, bygger ett ställningstagande på ovidkommande hänsyn eller inte iakttar saklighet. I en sådan situation kan ordföranden mer noggrant behöva gå igenom domsutkastet med nämndemännen för att försöka få dem att förstå vilka problem som kan finnas med den dom som de är på väg att besluta. Enligt min mening framstår det som naturligt att ordföranden i förekommande fall även redogör för innehållet i en skiljaktig mening, eftersom det då blir tydligt hur de olika bedömningarna förhåller sig till varandra.

Eftersom det står samtliga fyra ledamöter i rätten fritt att ändra uppfattning i en eller flera frågor fram till dess att domen meddelats kan ett möte där domen avhandlas på det här sättet inte gärna vara något annat än en fortsatt överläggning. Någon annan mötesform efter avslutad huvudförhandling finns för övrigt inte beskriven i rättegångsbalken.

Det jag nu har uppehållit mig vid rör s.k. kanslidomar. När det gäller redan avkunnade domar finns det enligt min uppfattning knappast anledning att visa upp den skriftliga domen innan den expedieras till parterna. Det har att göra med att domen då redan är beslutad. Vid ett tillkommande möte finns det därför inte något utrymme för rättens ledamöter att fränfalla de slutsatser som de har grundat sin mening på. En ordförande som vid överläggningen anser att nämndemännen är på väg att besluta en dom som är direkt felaktig bör enligt

min mening som utgångspunkt avstå från att avkunna domen och i stället kalla till en fortsatt överläggning.

Jag förstår CC:s uppgifter i remissvaret som att hon uppfattade nämndemännens överväganden som så kontroversiella att hon behövde gå igenom de skriftliga domskälen, som dessutom bestämde utgången i målet, med dem. Även om jag alltså anser att det mycket sällan finns ett behov av att visa upp den skrivna domen för nämndemännen, konstaterar jag att det i det här fallet inte fanns något hinder mot att kalla till en fortsatt överläggning i det syftet eftersom domen ännu inte var meddelad. Som framgått kan jag inte heller dra någon annan slutsats än att det möte som rätten planerade att genomföra i själva verket var en fortsatt överläggning, oavsett hur CC uppfattade situationen eller valde att benämna det.

Det planerade mötet två dagar efter huvudförhandlingen ställdes emellertid in, och i stället skickades ett utkast av domskälen till nämndemännen med e-post.

Med anledning av att CC inte ville skjuta på tidpunkten för domens meddelande vill jag först framhålla att bestämmelsen i 30 kap. 7 § andra stycket RB medger det under vissa förutsättningar. Det kan bli aktuellt t.ex. i omfattande och komplicerade mål eller när någon av rättens ledamöter blir sjuk och rätten därför inte hinner överlägga klart eller färdigställa domskrivningen i tid. I sådana situationer är det givetvis viktigare att domstolen ger en materiellt riktig dom än att domen meddelas skyndsamt. Jag noterar att den tilltalade i det aktuella målet inte heller längre var häktad.

En ordförande som kallat till en fortsatt överläggning kan naturligtvis ändra uppfattning om behovet av en sådan. Om den fortsatta överläggningen i ett sådant fall ställs in anser jag att nämndemännen bör informeras om orsaken och ges tillfälle att begära att rättens ledamöter samlas för fortsatta diskussioner. Jag vill i detta sammanhang påminna om att samtliga rättens ledamöter ansvarar för de ställningstaganden som han eller hon gör under överläggningen. En ledamot som ändrar uppfattning i en fråga är därför skyldig att uppmärksamma övriga ledamöter på det och på behovet av en fortsatt överläggning. En nämndeman vänder sig i en sådan situation förstås lämpligen till rättens ordförande. Jag utgår från att nämndemännen vid tingsrätten får utbildning även om detta (jfr 6 a § förordningen [1996:381] med tingsrättsinstruktion). I det här fallet ställde CC in det planerade mötet utan att såvitt framkommit lämna någon information till nämndemännen om varför hon inte längre ansåg att ett möte behövdes.

Enligt CC var alltså tanken att hon vid mötet skulle gå igenom domskälen med nämndemännen, som det får förstås för att tydliggöra vilka problem som det enligt henne fanns med den dom de var på väg att besluta. Genom att hon i stället skickade utkastet till deras domskäl med e-post gick emellertid syftet med mötet om intet. Eftersom det inte kunde uteslutas att nämndemännen

ändrade uppfattning i någon eller flera frågor när de läste domsutkastet, fick förfarandet i stället karaktären av en skriftlig överläggning. Det är inte tillåtet.

Det är naturligtvis av yttersta vikt att ett domsutkast hanteras på ett sätt som säkerställer att sekretessen för innehållet i domen bibehålls. Att det aktuella utkastet översändes till nämndemännen med e-post – med respektive utan säker filöverföring – innebar i sig visserligen inte att sekretessen för den ännu inte meddelade domen røjdes men väl en klar risk för det. CC kunde inte heller veta i vilka sammanhang nämndemännen tog del av utkastet och var eventuella utskrifter blev av. Redan av dessa skäl anser jag att e-postutskicken var olämpliga. Jag uppfattar dessutom CC som att hon var införstådd med de risker som förfarandet innebar. Det är förvånande att hon trots det valde att hantera utkastet på detta sätt.

Jag är sammanfattningsvis kritisk till att CC ställde in den fortsatta överläggningen för att i stället skicka ett utkast av domskälen till nämndemännen med e-post. Jag är även kritisk till att hon genom e-postutskicken riskerade att sekretessen för innehållet i den ännu inte meddelade domen røjdes.

Vad som i övrigt har förekommit i ärendet ger inte anledning till några ytterligare åtgärder eller uttalanden från min sida.

Ärendet avslutas.